

פרק I-ב' החשבון השוטף וחשבון ההון¹

1. קווי ההתפתחות העיקריים

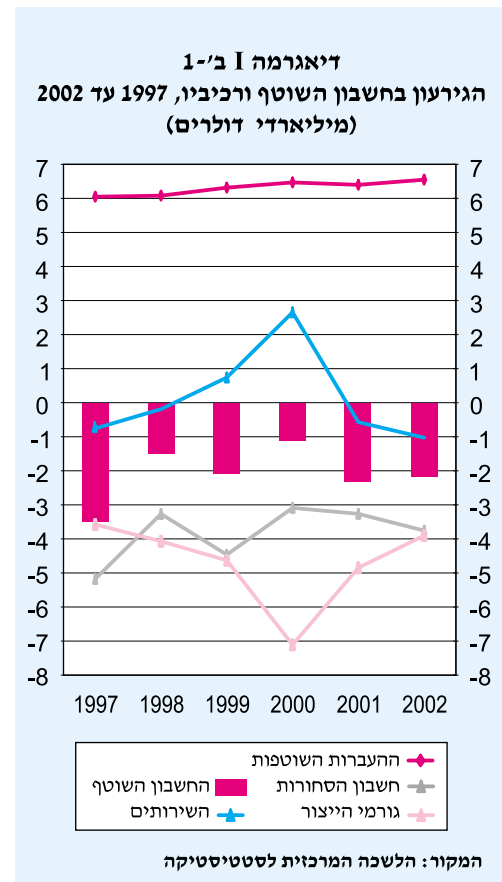
הגירעון בחשבון
השוטף הגיע בשנת
2002 ל-2.1 מיליארדי
דולרים, שהם 2.1
אחוזי תוצר, בדומה
לגירעון בשנים
2001 ו-1999.

הגירעון בחשבון השוטף של מאזן התשלומים הסתכם בשנת 2002 ב-2.1 מיליארדי דולרים, שהם 2.1 אחוזי תוצר, לאחר גירעון של 2.3 מיליארדי דולרים ו-2.0 אחוזי תוצר בשנת 2001, וגירעון דומה בשנת 1999 (לוח I-א' ודיאגרמה I-ב'). גירעון המגזר הפרטי הסתכם השנה ב-3.1 מיליארדי דולרים, בדומה לרמתו בשנים 2001 ו-1999 (לוח I-ב'), ואילו החשבון השוטף של המגזר הציבורי הסתכם בעודף של 0.9 מיליארד דולרים, בדומה להיקפו בשנים האמורות. עודף זה נובע ממענקים שהתקבלו מממשלת ארה"ב ומהעברות למוסדות הלאומיים ולמוסדות ממשלתיים, המתקזזים בחלקם על ידי תשלומים עבור יבוא ביטחוני ותשלומי ריבית.

ההתייצבות של היקף
הגירעון בחשבון
השוטף נבעה
מהשפעות מקזזות
של גורמים חיצוניים
ומקומיים.

ההתייצבות של היקף הגירעון בחשבון השוטף נבעה מהשפעות מקזזות של כמה גורמים על היקף הפעילות בסעיפים השונים של מאזן התשלומים. המשיך ההאטה הכלכלית בעולם, במיוחד בענפי הטכנולוגיה העילית, וכן התמשכות האירועים הביטחוניים, פעלו להגדלת הגירעון בחשבון השוטף. השפעות אלו קוזזו עקב המיתון במשק, שפעל לצמצום היבוא, והפיחות הריאלי, שפעל להקטנת הגרעון.

ההאטה הנמשכת בפעילות הכלכלית בעולם, ובפרט בענפי הטכנולוגיה העילית, תרמה להמשך הירידה ביצוא הסחורות והשירותים של ענפים אלו. השפעה זו על הגדלת הגירעון קוזזה בחלקה כתוצאה מההאטה הכלכלית בארץ ובעולם, שפעלה לצמצום יבוא הסחורות, מפני הקשר שבין היצוא ליבוא, במיוחד בענפי הטכנולוגיה העילית, ומפני הירידה ביבוא מוצרי הצריכה. לירידה זו תרמה, ככל הנראה, גם העלייה של שער החליפין הריאלי, בעוד שהשפעתו על היצוא של

1 פרק זה אינו דן בהיבטים המקרו-כלכליים של החשבון השוטף; נושא זה נדון בהרחבה בחוברת "התוצר לענפיו, שוק העבודה, תקציב המדינה והממשלה הרחבה" של הדוח.

לוח I-ב'-1
החשבון השוטף של המגזר הפרטי,
1998 עד 2002
(מיליוני דולרים)

2002	2001	2000	1999	1998	
-5,179	-5,498	-4,657	-5,305	-4,698	1. הסחורות, השירותים וגורמי הייצור נטו (א.ב.ג.)
-1,346	-1,117	-1,153	-2,395	-1,395	א. הסחורות נטו
27,424	27,678	30,947	25,577	22,974	היצוא
-28,770	-28,796	-32,100	-27,971	-24,369	היבוא
-843	-405	2,775	856	-61	ב. השירותים נטו
-2,991	-3,976	-6,279	-3,767	-3,242	ג. ההכנסות מגורמי הייצור
2,122	2,338	2,346	2,293	2,167	2. העברות שוטפות נטו
-3,057	-3,160	-2,311	-3,012	-2,530	3. החשבון השוטף נטו (3=1+2)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הענפים המסורתיים טרם באה למיצוי. הירידה ביבוא הסחורות ללא יהלומים קיזזה את מלוא הירידה ביצוא הסחורות, אך היבוא המוגבר של יהלומים גולמיים ועלייה ביבוא הביטחוני גרמו לגירעון בסעיף הסחורות. הדומיננטיות של השפעת ענפי הטכנולוגיה העילית על הגירעון התבטאה דווקא בענפי השירותים, שבהם רכיב היבוא נמוך, ורק חלק קטן מהירידה ביצוא קוּזו על ידי הירידה ביבוא. יש לציין גם את הירידה שהייתה השנה בהוצאות נטו על ריבית ודיבידנד.

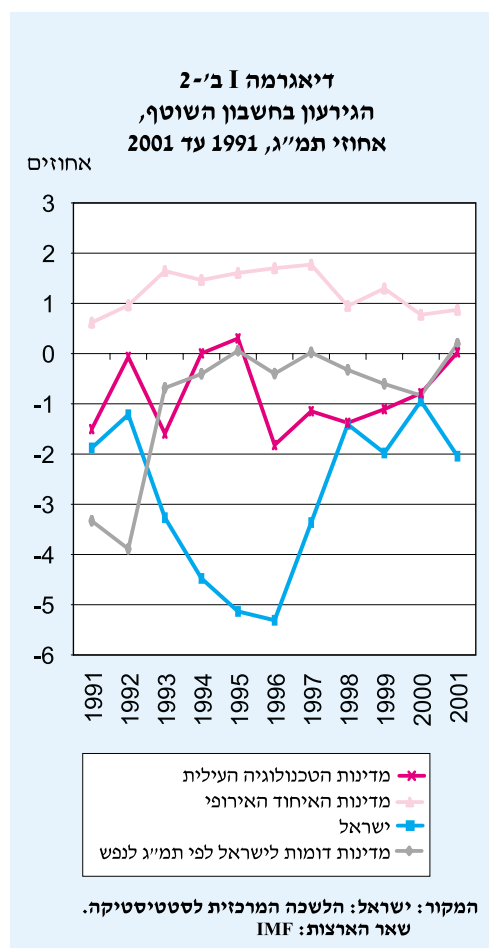
האירועים הביטחוניים המתמשכים גרמו לירידה נוספת בהכנסות מתיירים: אלה ירדו השנה ב-28 אחוזים, לכשליש מרמתם בשנת 2000. ואולם, יחד עם השפעת ההאטה הכלכלית המקומית, ירד מספר היציאות של ישראלים לחו"ל, והצטמצמו הוצאות התיירים הישראלים בחו"ל, בהיקף שקיזז את הירידה בהכנסות מתיירים. עודף הסחר עם הרשות הפלשתינית המשיך לרדת גם השנה, אך הוא קוּזו בירידה של הוצאות השכר לעובדים משטחי הרשות הפלשתינית. לעומת זאת לא פחת ממוצע מספר העובדים הזרים לעומת השנה הקודמת, והירידה בהוצאות שכרם במונחי דולרים נבעה מפיחות השקל לעומת הדולר.

בשנת 2002 נעצרה מגמת העלייה בהעברות השוטפות למגזר הפרטי בישראל, אך נמשכה מגמת גידולן של ההעברות השוטפות לחו"ל. את הירידה בהעברות השוטפות נטו של המגזר הפרטי קיזזו ההעברות השוטפות של המגזר הציבורי, שגדלו השנה. היקפן של העברות ההון לישראל נטו ירד השנה ב-0.5 מיליארד דולרים. מרבית הירידה

0.3 מיליארד) הייתה של העברות המגזר הציבורי.

השוואה של ישראל למדינות אחרות מראה כי הגירעון בחשבון השוטף של ישראל גבוה במידה ניכרת מאשר בכמה מקבוצות ההשוואה (דיאגרמה I-ב' 2). קבוצת מדינות האיחוד האירופי נהנו מעודף יציב של 1-2 אחוזי תמ"ג בחשבון השוטף במשך כל תקופת ההשוואה; בקבוצת מדינות שבהן היקף התמ"ג לנפש דומה להיקפו בישראל וכן בקבוצת מדינות בעלות רמת פעילות גבוהה בענפי הטכנולוגיה העילית נרשמו בשנים האחרונות גירעונות של 0-1 אחוזי תמ"ג, בעוד שבשאר ישראל רמת הגירעון הייתה 1-2 אחוזי תמ"ג. הגירעון הטעון מימון בישראל ממומן לאורך שנים בעיקר מהעברות שוטפות ומהעברות הון (ראו להלן, סעיף 6), שאף בהיקפן ישראל שונה מהמדינות האחרות. הגירעון הטעון מימון שונה מהגירעון עצמו בגלל הפרשים סטטיסטיים; אלו גדלו בשנים האחרונות, והם מקשים על ניתוח ההתפתחויות.² (ראו תיבה I-ב' 1).

הגירעון בחשבון השוטף של ישראל באחוזי תוצר גבוה במידה ניכרת מאשר בקבוצות השוואה שונות.

2. חשבון הסחורות

א. דברים כלליים

בחשבון הסחורות נטו גדל הגירעון בשנת 2002 ב-0.5 מיליארד דולרים (דיאגרמה I-ב' 3). בניכוי ענף היהלומים התכווצה הפעילות של המגזר הפרטי ביצוא וביבוא במידות דומות, ולכן הגירעון בחשבון הסחורות קטן מעט ביחס לשנתיים האחרונות. עם זאת, סך הגירעון של המגזר הפרטי השנה היה נמוך מהממוצע בשנים 1998-2001. תרומה מיוחדת הייתה השנה לענף היהלומים, שבו גדלו הן היצוא והן היבוא בהיקף ניכר - 22% ו-31%, בהתאמה - והגיעו לשיא של כ-7 מיליארדי דולרים, לאחר הירידה שנרשמה בפעילות הענף ב-2001. העלייה ביצוא היהלומים המלוטשים נבעה מגידול הכמות,

הפעילות של המגזר הפרטי ביצוא התכווצה במידה דומה לזו של התכווצות היבוא, ולכן הגירעון בחשבון הסחורות גדל אך מעט.

² הניתוח של ההתפתחויות להלן מתבסס לא רק על נתוני מאזן התשלומים אלא גם על נתונים ממקורות אחרים, כגון נתוני סחר החוץ והדיווחים ממערכת הבנקאות למחלקה לפעילות המשק במט"ח. נתוני סחר החוץ מאפשרים חלוקה של היצוא והיבוא לפי ענפים ולפי עצימות טכנולוגית. נתונים אלו שונים מנתוני מאזן התשלומים, משום שהם כוללים גם את רכיב ההובלה והביטוח, ואינם כוללים את הסחר עם הרשות הפלשתינית. נתוני מאזן התשלומים כוללים גם תיקונים שונים בנתוני היבוא והיצוא, שלא נעשו במקביל בנתוני סחר החוץ. השתמשנו כאן גם בנתוני הברוטו של סחר החוץ (ללא החזרות) ולא בנתוני הנטו, שהם הבסיס לנתוני מאזן התשלומים.

בעוד שהמחירים לא השתנו משמעותית. תרומת הענף נטו לחשבון השוטף הייתה קטנה - 0.2 מיליארד דולרים, לעומת 0.5 מיליארד בממוצע בארבע השנים הקודמות.

היבוא הביטחוני הסתכם השנה ב-2.4 מיליארדי דולרים, לעומת 2.1 מיליארדים בשנה הקודמת. רוב היבוא הביטחוני התקבל מארה"ב כמימון המענק הביטחוני - עובדה המסבירה חלקית את הגירעון הגדול זה שנים בחשבון הסחורות ואת העודף הגדול בהעברות השוטפות של ישראל ביחס לקבוצות ההשוואה.

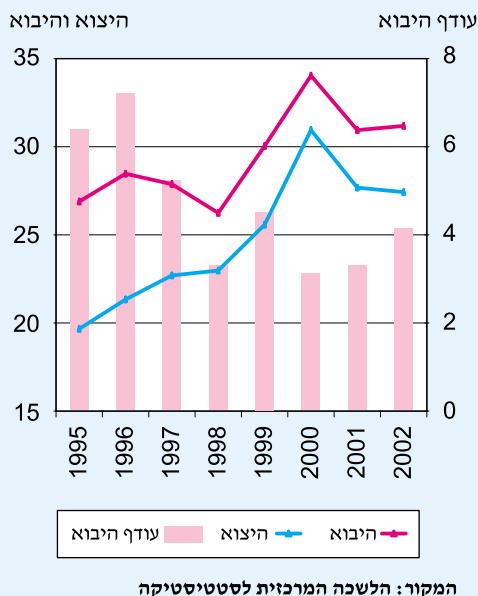
את ההתפתחויות בחשבון הסחורות של המגזר הפרטי ניתן לפלח לפי מידת העצימות הטכנולוגית, לפי גושי המטבע ואזורי הסחר, ולפי ההתפתחויות במהלך השנה הנסקרת.

פילוח היצוא לפי העצימות הטכנולוגית מלמד כי עיקר הירידה ביצוא נרשמה בתעשיות הטכנולוגיה העילית, המהוות כמחצית מסך היצוא התעשייתי

(לוח I-א'-3) - ירידה של כ-11% לעומת ירידה של כ-2% ביצוא תעשיות הטכנולוגיה המעורבת-עילית ועלייה של 1%-2% בתעשיות המסורתיות (לוח I-ב'-2). תעשיית הטכנולוגיה העילית בישראל היא דומיננטית בסך היצוא התעשייתי, והיא הייתה מנוע הצמיחה בעשור האחרון. צמיחה זו השתלבה במגמה העולמית של צמיחה מהירה בענפי הטכנולוגיה העילית, ובפרט במוצרי אלקטרוניקה ומחשבים³. רוב היצוא מתרכז במספר מועט של חברות, ולכן ירידה במכירות של מוצרי אותן חברות השפיעה השפעה מכרעת על היקף היצוא של הענף. כך צמיחה ושפל עולמיים בענף הטכנולוגיה העילית התבטאו בצורה חדה יותר במכירות החברות הישראליות. ניתוח שוקי היעד של יצוא הענפים האלה מצביע על קשר הדוק בין ההתפתחות באותם שווקים לבין היצוא הישראלי.

היבוא של תעשיות הטכנולוגיה העילית פחת אף הוא, וקיזו חלקית את הירידה ביצוא. הסיבות העיקריות לצמצום הפעילות של תעשיות הטכנולוגיה העילית הן התמתנות בקצב גידולו של הביקוש למוצרי ענפים אלה והקשר בין היצוא ליבוא, בעיקר בענפי התקשורת, המחשבים והאלקטרוניקה. שיעור היבוא ביחס ליצוא של תעשיית הטכנולוגיה העילית בשנתיים האחרונות, לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היה כ-70%, ובהנחה ששיעור זה יציב, נוצר קיזוז אוטומטי של חלק ניכר מהשינויים בחשבון הסחורות: ירידה (עלייה) ביצוא מלווה בירידה (עלייה) ביבוא.

דיאגרמה I ב'-3
חשבון הסחורות: היצוא, היבוא ועודף היבוא,
נתוני מאזן התשלומים, 1995 עד 2002
(מיליארדי דולרים)

עיקר הירידה ביצוא
נרשמה בתעשיות
הטכנולוגיה העילית,
המהוות כמחצית מסך
היצוא התעשייתי, אך
פחת גם היבוא של
תעשיות אלו וקיזו
חלקית את הירידה
ביצוא.

לוח I-ב'-2
היצוא התעשייתי לפי העצימות הטכנולוגית (ברוטו),
1998 עד 2002 (אחוזים)

ההתפלגות	היצוא	שיעורי השינוי הכמותיים					
		2002	2001	2000	1999	1998	
(מיליוני דולרים)							
100.0	18,440	-5.7	-21.1	27.9	5.5	7.9	סך כל היצוא ללא יהלומים מלוטשים
48.7	8,972	-10.9	-28.7	49.1	10.2	12.7	תעשיות טכנולוגיה עילית
24.9	4,598	-1.9	-13.7	16.6	1.2	7.3	תעשיות טכנולוגיה מעורבת עילית
17.1	3,146	1.5	-8.9	5.7	1.9	2.2	תעשיות טכנולוגיה מעורבת מסורתית
9.4	1,725	1.1	-15.0	2.2	2.5	1.9	תעשיות טכנולוגיה מסורתית

תעשיות הטכנולוגיה העילית הן: תעשיית מכונות למשרד ומיחשוב, רכיבים אלקטרוניים, כלי טיס, ציוד תקשורת ואלקטרוניקה, ציוד לבקרה ולפיקוח, תרופות.

תעשיות הטכנולוגיה המעורבת-עילית הן: תעשיית כימיקלים וזיקוק נפט למעט תרופות, מכונות וציוד, ציוד ומנועים חשמליים, כלי רכב מנועיים וציוד הובלה אחר.

תעשיות הטכנולוגיה המעורבת-מסורתית הן: כרייה וחציבה, גומי ופלסטיקה, מינרלים אל מתכתיים, מתכות אל-ברזליות ויקרות, מוצרי ברזל ופלדה, מוצרי מתכת, כלי שיט וצורפות, ומוצרים לנמ"א.

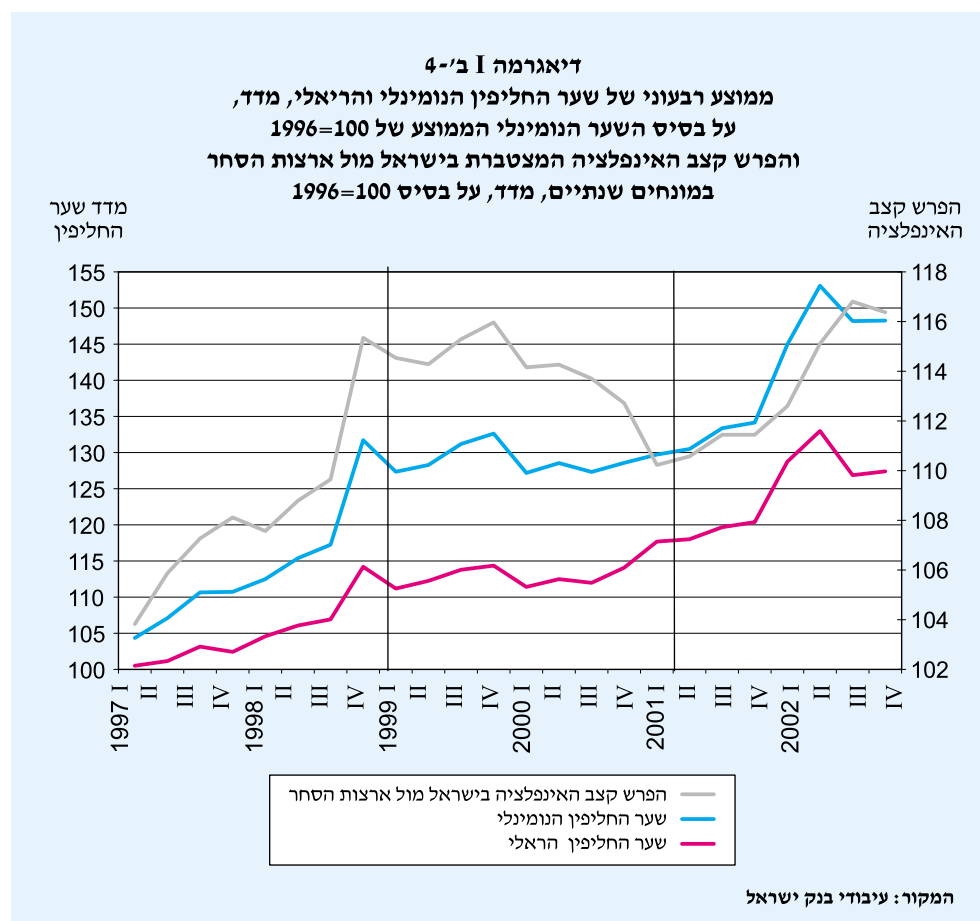
תעשיות הטכנולוגיה המסורתית הן: מוצרי מזון, משקאות וטבק, טקסטיל, הלבשה ועור, נייר, דפוס ומוצרים, מוצרי עץ ורהיטים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

כנגד זאת, בענף התרופות, שבו הקשר בין היצוא ליבוא חלש יותר, גדל השנה היקף היצוא. מפני עליית משקלו של ענף התרופות וירידת המשקל של ענף התקשורת והאלקטרוניקה בתעשיית הטכנולוגיה העילית, נחלש הקשר בין סך כל היבוא לסך היצוא השנה.

ההרעה בתנאי הסחר (ללא אניות, מטוסים וחומרי אנרגיה) פעלה גם השנה לגידול הגירעון בחשבון הסחורות, אך בשיעור נמוך מאשר בשנתיים הקודמות. שיעורה של הרעה זו היה 0.2%, לאחר הרעה של 1.0% בשנת 2001 ושל 0.8% בשנת 2000. ההרעה השנה נגרמה מירידה של 0.6% במחירי היצוא לעומת ירידה של 0.4% במחירי היבוא. כנגד זאת עלה מעט שער החליפין הריאלי במחצית הראשונה של השנה בהשוואה ליציבות בו בשנים 1999-2001 (דיאגרמה I-ב'-4).⁴ העלייה נרשמה במהלך המחצית

4 שער החליפין הריאלי חושב לפי שער החליפין הנומינלי של השקל מול הדולר של ארה"ב כפול היחס שבין השינוי המצטבר באינפלציה בארצות הסחר של ישראל מאז תקופת הבסיס לבין השינוי המצטבר באינפלציה בישראל. האינפלציה החודשית הממוצעת בארצות הסחר חושבה לפי גושי הסחר ושוקללה על פי משקל הסחר (יבוא הסחורות ויצוא הסחורות) של ישראל עם גושי הסחר השונים, בנתוני כל שנה ושנה.

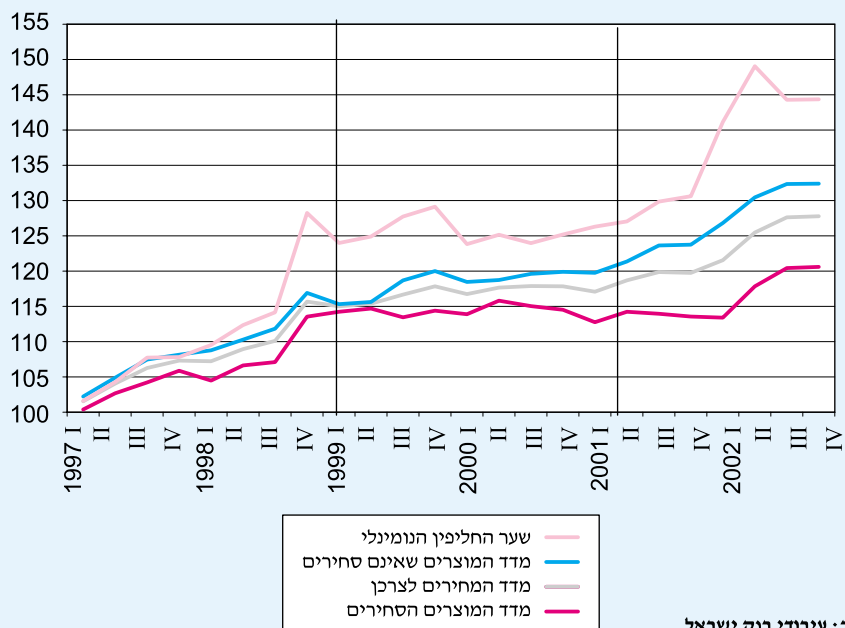
הראשונה של השנה ונבעה מהעלייה החדה בשער החליפין הנומינלי. עלייה זו קווצה מעט במהלך המחצית השנייה, על ידי העלייה בשיעור האינפלציה המקומי על רקע יציבות בשיעור האינפלציה העולמי. העלייה של שער החליפין הריאלי כמעט לא התבטאה בשנת 2002 בנתוני היצוא הישראלי - אולי, בין השאר, משום שיצוא זה עתיר טכנולוגיה עילית ומושפע משוקי היעד יותר מאשר משער החליפין הריאלי. עם זאת נראה כי עליית שער החליפין הריאלי והמיתון במשק הישראלי פעלו להקטנת היבוא. ההתפתחות בשיעור האינפלציה המקומית התבטאה גם במחירי המוצרים הסחירים והלא-סחירים (דיאגרמה I-ב'-5): העלייה החדה בשער החליפין של השקל במחצית הראשונה של השנה השתקפה בעליית מחירי המוצרים הלא-סחירים כגון הנדל"ן, המושפעים בישראל במידה רבה משער החליפין; לעומת זאת העלייה במחירי המוצרים הסחירים, שהייתה מתונה יותר, נרשמה רק לאחר שהעלייה בשער החליפין הנומינלי התגלגלה למוצרים נוספים במשק, ולאחר עליות של מחירי המוצרים שבפיקוח. התפתחויות אלו קיזזו חלקית את העלייה בכדאיות היצוא, שנבעה מהפיתוח הריאלי בשער החליפין.

בשנת 2002, ובעיקר במחצית השנייה של השנה, חל שינוי ביעדים הגיאוגרפיים של סחר החוץ (ללא יהלומים). על פי נתוני המגמה גדל היצוא לארה"ב, ואילו היצוא לאירופה נותר יציב (דיאגרמה I-ב'-6). כתוצאה מכך עלה משקל היצוא לארה"ב, וירד משקל היצוא לאירופה (דיאגרמה I-ב'-7). שינוי דומה, בעוצמה פחותה, נרשם במגמת

בשנת 2002 נמשכה מגמת
 ההסטה של סחר החוץ
 מאירופה לארה"ב.

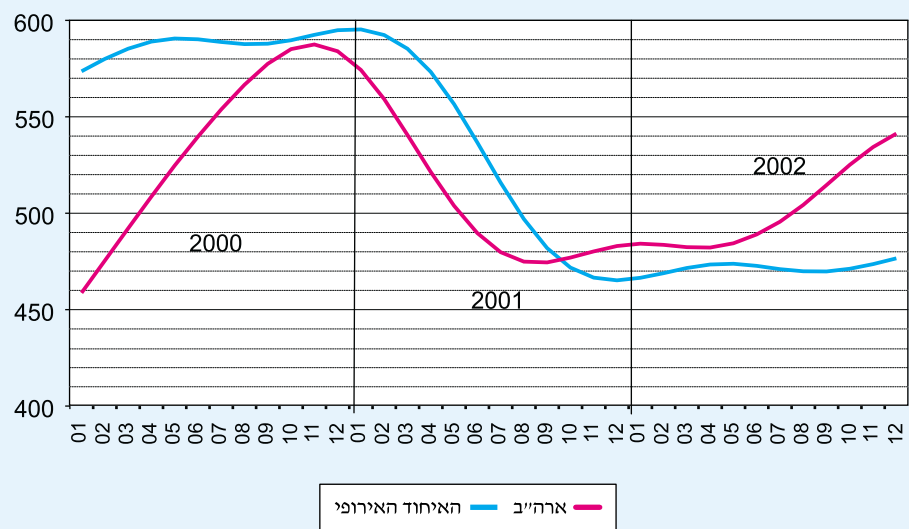
דיאגרמה I ב'-5

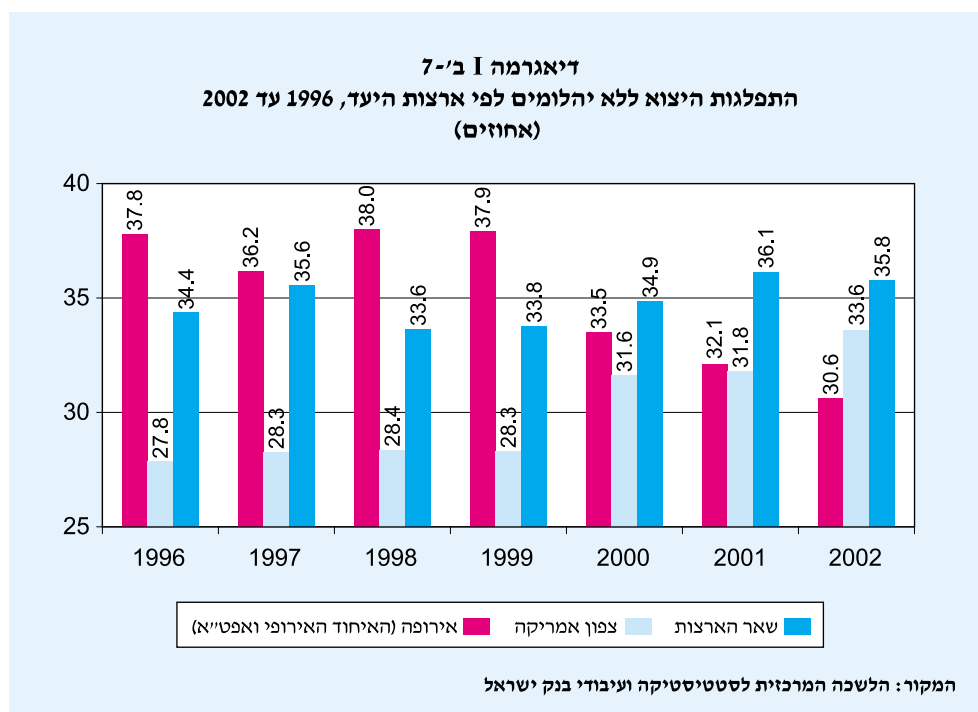
ממוצע רבעוני של שער החליפין הנומינלי, מדד המחירים לצרכן ומדד המחירים של המוצרים הסחירים ושאינם סחירים, 1997 עד 2002
מדד, על בסיס 12/1996=100

דיאגרמה I ב'-6

יצוא הסחורות לאיחוד האירופאי ולאר"ב, 2000 עד 2002
(נתוני המגמה החודשיים, מיליוני דולרים)

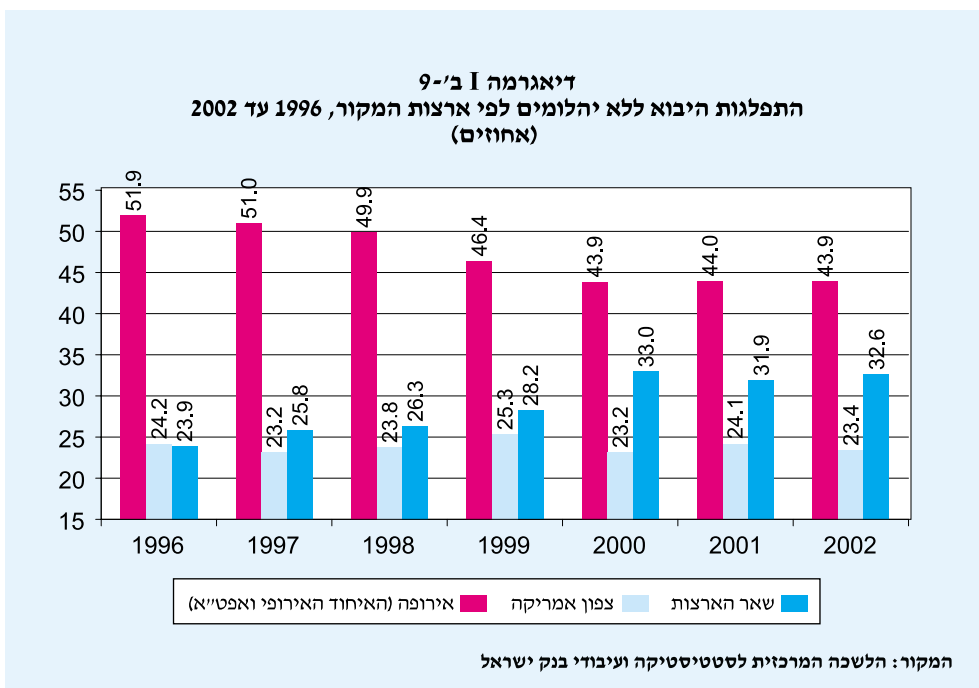
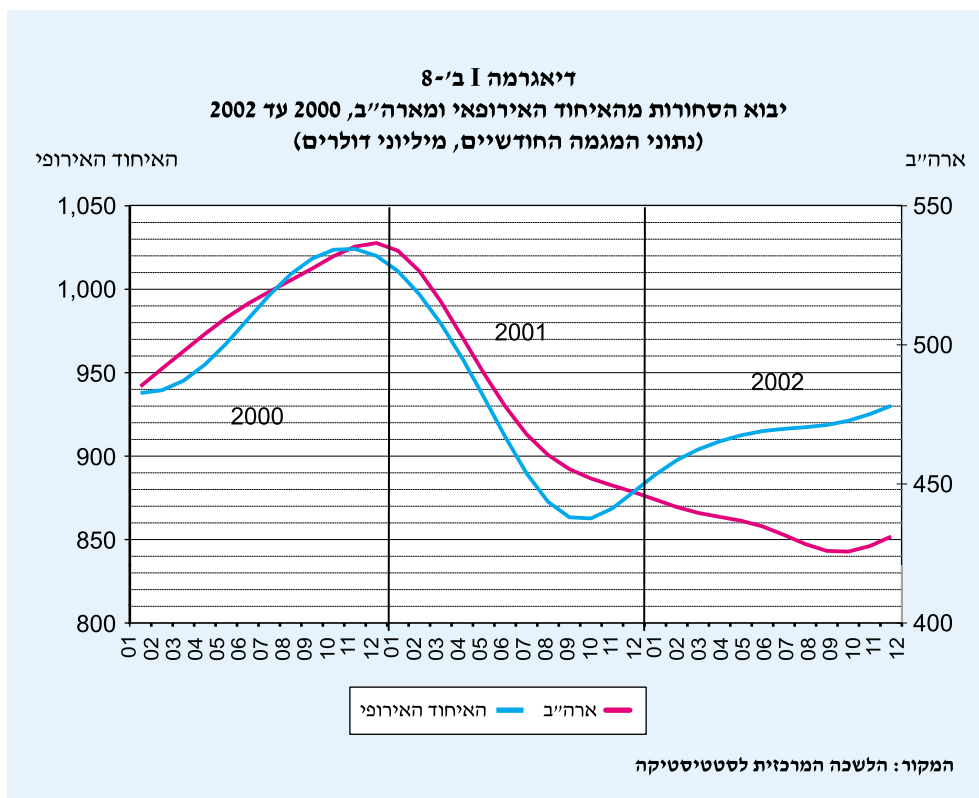

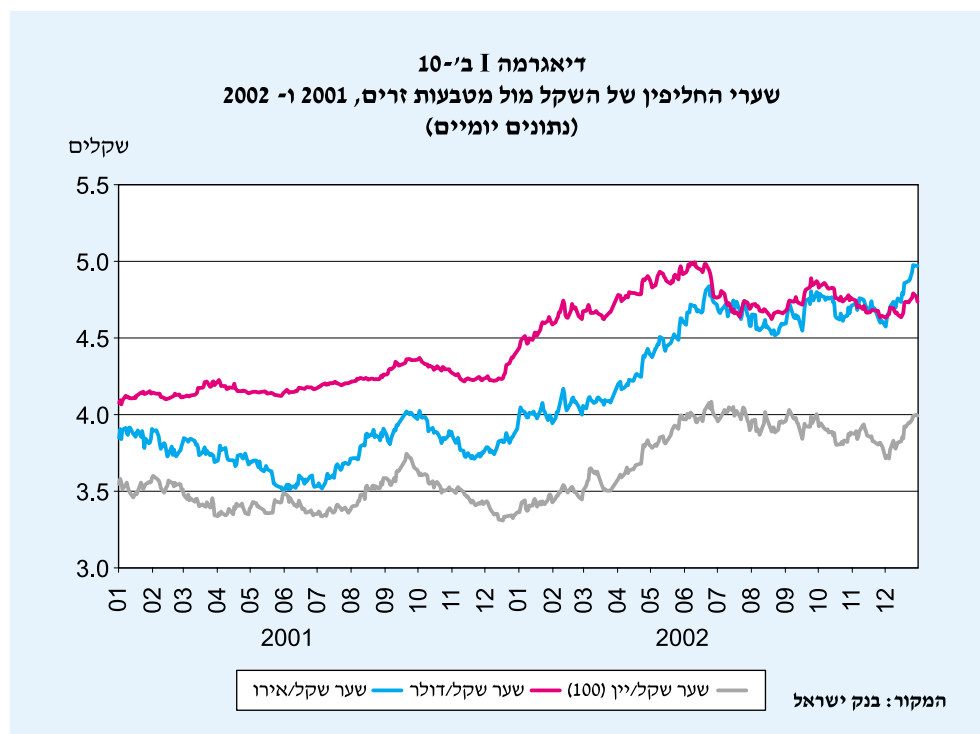
היבוא (דיאגרמה I ב'-8 ודיאגרמה I ב'-9). אפשר ששיעור הצמיחה הגבוה יותר בארה"ב, המביא לגידול הביקוש ליבוא מוצרים (דיאגרמה I א'-1) ושינוי טעמים בשווקים השונים למוצרים הישראליים פעלו לגידול הסחר עם ארה"ב על חשבון אירופה. ייתכן גם כי הקשיים שדווח עליהם במכירת מוצרים ישראליים במהלך שנת 2002 בחלק ממדינות אירופה והאיסור על יצוא מוצרים ביטחוניים אירופיים למדינות עימות תרמו להקטנת הסחר עם מדינות אלה. יש לציין כי הסחר של ישראל עם אירופה, המאופיין בגירעון גדול, קטן בהתמדה מאז סוף שנת 2000 - תחילת האינתיפאדה.

התחזקות האירו לעומת הדולר והפיחות המואץ של השקל ביחס לאירו (דיאגרמה I ב'-10) אמורים לפעול בטווח הקצר (בהנחה של כמויות קבועות) לגידול הגירעון בחשבון השוטף; זאת משום שכ-44% מיבוא הסחורות ללא יהלומים מקורו באירופה (מדינות האיחוד האירופי ואפטי"א), בעוד שעיקר היצוא (כ-70%) הוא למדינות אחרות, ועל כן משקלה של אירופה בגירעון סחר החוץ ללא יהלומים מגיע לכ-80%. (אף שחלק מהסחר הוא בדולרים, לאירו השפעה מכרעת על הסחר עם אירופה). בטווח הארוך יותר, התחזקות האירו לעומת הדולר אמורה להגדיל את משקלו של היצוא לאירופה על חשבון היצוא למדינות אחרות ולהקטין את משקל היבוא ממנה, התפתחות שתפעל להקטנת הגירעון בחשבון השוטף. ואכן, נתוני המגמה לחודשים האחרונים של השנה מצביעים על גידולו של היצוא לאירופה. עם זאת גדל בחודשים האחרונים של השנה משקל היצוא לארה"ב, כתוצאה מהתאוששות הביקושים למוצרי טכנולוגיה עילית שם.

ב. היצוא והיבוא

הגירעון המסחרי על פי נתוני סחר החוץ פחת השנה בכ-0.2 מיליארד דולרים (2.9%), תוצאת ירידה קטנה של היבוא ועלייה קטנה ביצוא. תוצאה זו אינה משתנה מהותית גם כשמנכים מהיצוא ומהיבוא את ענף היהלומים.

יצוא הסחורות ברוטו, לפי נתוני סחר החוץ (ללא יהלומים), פחת השנה ב-1.1 מיליארדי דולרים והסתכם בכ-18 מיליארדים - כ-6% פחות מאשר בשנת 2001. שיעור הירידה בתנועות הכספים - תקבולי היצוא המדווחים למערכת הבנקאית - היה כ-3% בלבד, ואפשר שנתון זה הוא אינדיקציה לרישום חסר של היצוא. (ראו תיבה I ב'-1). הירידה ביצוא התעשייתי התרכזה בענפי הטכנולוגיה העילית: רכיבים אלקטרוניים ומחשבים וציוד תקשורת, בקרה וציוד רפואי ומדעי (לוח I ב'-3). בענפים אלה אמנם הואט השנה קצב הגידול של הביקוש העולמי ביחס לקצבי הגידול המהירים שאפיינו אותם לפני שנת 2001⁵, אך הירידה ביצוא הישראלי הייתה תלולה יותר. כך, לדוגמה, בשנת 2002 ירד נתח השוק של ישראל ביבוא של ענפים אלו לארה"ב, משום שהירידה ביצוא הישראלי לארה"ב הייתה חדה מן הירידה ביבוא של מוצרים אלו לארה"ב (עד פער של כ-10 נקודות אחוז). הסיבה לכך היא, ככל הנראה, שהיצוא הישראלי התמחה במוצרים הנתונים לתנודתיות גבוהה-יחסית. גורם נוסף שאולי תרם השנה לירידת היצוא של ענפים אלו הוא עליית הסיכון של המשק הישראלי בעיני העולם, שגרמה להסטת קניינים זרים מפירמות ישראליות לאחרות⁶. כנגד זאת גדל השנה היצוא של התעשיות הביטחוניות, וכן גם היצוא של ענף התרופות (הנכלל אף הוא בענפי הטכנולוגיה העילית); האחרון הגיע לסך של כ-1.1 מיליארדי דולרים.

יצוא הסחורות ברוטו ללא יהלומים פחת ב-6%, אך תקבולי היצוא פחתו רק ב-3%.

5 על פי סקירה של קבוצת המחקר של גרטנר (דאטהקווסט) גדלה ב-3% רכישת מחשבים אישיים לעומת קצבי גידול דו-ספרתיים בשנות התשעים. על פי איגוד ענף השבבים העולמי (Semiconductor Industry Association), גדלו מכירות השבבים בעולם השנה ב-1.3% בלבד.

6 ראו הרחבה בחוברת השננית של הדוח, שנכתבה במחלקת המחקר, פרק א', בדיון על התעשייה.

לוח I-ב'-3
היצוא התעשייתי של ענפי כלכלה נבחרים (ברוטו),
1998 עד 2002 (אחוזים)

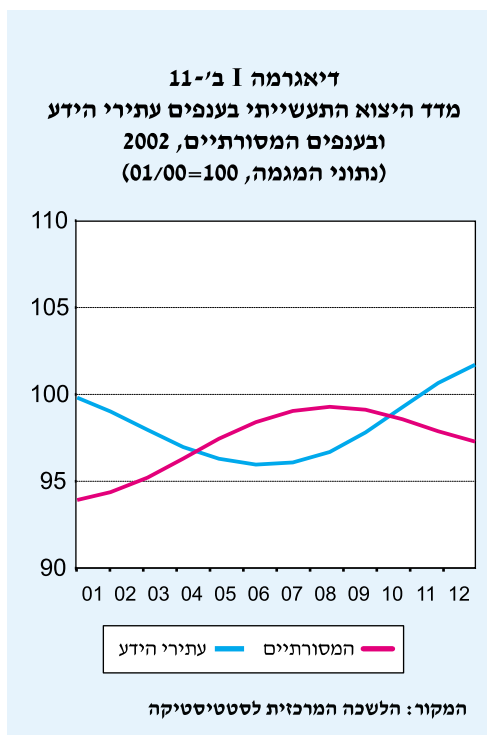
השינוי במחיר	ההתפלגות	היצוא	שיעורי השינוי הכמותיים					
			2002	2001	2000	1999	1998	
			(מיליוני דולרים)					
-0.4	100.0	26,905	-6.0	-6.5	26.6	8.8	4.4	סך כל היצוא
-0.9	68.5	18,440	-5.7	-6.9	27.9	5.5	7.9	סך כל היצוא ללא יהלומים מלוטשים
1.6	3.7	1,003	-3.7	-9.0	0.7	6.8	6.6	טקסטיל, הלבשה ועור
-1.9	15.2	4,093	9.3	1.2	18.5	5.3	3.4	כימיקלים וזיקוק נפט
-2.4	4.0	1,087	1.1	0.5	4.0	15.9	2.2	גומי ופלסטיקה
-0.4	3.7	984	-2.8	-4.6	8.9	-4.8	8.7	מוצרי מתכת בסיסית
1.3	3.7	987	-14.1	2.2	11.0	-6.2	9.3	מכונות וציוד
-2.4	9.4	2,523	-17.5	-16.1	146.9	1.6	2.4	רכיבים אלקטרוניים ומחשבים
-0.6	15.9	4,282	-18.3	-13.0	30.8	14.2	16.2	ציוד-תקשורת, בקרה, רפואי מדעי
-1.4	4.2	1,134	8.2	3.5	4.4	9.8	26.5	כלי הובלה
1.0	31.5	8,465	12.7	-5.4	23.3	18.2	-4.3	יהלומים מלוטשים

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

יצוא היהלומים כולל גם העברה של יהלומים לחו"ל בניסיון למכרם שם, והדבר התבטא בשיעור הגבוה של החזרות יצוא - קרוב ל-40%. מיוצאים מישראל גם יהלומים גולמיים קטנים, שכן בגלל הכדאיות הנמוכה של עיבוד יהלומים אלה בארץ הם מעובדים בחו"ל ואחר כך מוחזרים ומיוצאים מישראל כמוצר סופי. היבוא הושפע השנה מכניסתו לתוקף, ב-1 בינואר 2003, של הסכם, ששותפות לו מדינות וארגוני ענף היהלומים בעולם, המחייב להנפיק עבור כל משלוח של יהלומי גלם תעודת רשמית המעידה כי ליהלומים אלה אין קשר ל"יהלומי קונפליקט". היבוא המוגבר של יהלומים ברביע האחרון של השנה תרם להאצת הגירעון בחשבון הסחורות: בחודש דצמבר בלבד הוכפל יבוא היהלומים הגולמיים, וסך יבוא היהלומים הגיע למיליארד דולרים, ובכך תרם לגירעון בחשבון השוטף 0.6 מיליארד - כסכום הגידול השנתי של הגירעון בחשבון השוטף של המשק.

זמניתו של גידול היבוא באה לידי ביטוי בירידת יבוא היהלומים לכ-0.5 מיליארד דולרים בינואר 2003.

מניתוח של התחלקות היצוא התעשייתי (ללא יהלומים) בין תעשיות הטכנולוגיה העילית והטכנולוגיה המעורבת עילית לבין תעשיות הטכנולוגיה המסורתית והטכנולוגיה המעורבת-מסורתית עולה, כי שיעור הירידה ביצוא של ענפי הטכנולוגיה העילית היה גם השנה גדול בהרבה משיעור היצוא של ענפי תעשיות הטכנולוגיה המעורבת עילית, וכי יצוא התעשיות המסורתיות עלה בכאחוז אחד (לוח I-ב' 2). תעשיות אלה מושפעות פחות ממחזורי העסקים של ענפי הטכנולוגיה העילית, ועל כן הן תנודתיות פחות; בעת גאות בביקושים צמיחתן איטית מזו של תעשיות הטכנולוגיה העילית, אך בתקופות של שפל הירידה בהן איטית יותר. כתוצאה מהירידה החדה ביצוא ענפי הטכנולוגיה העילית ירד משקלם של ענפים אלו בסך היצוא התעשייתי לפחות ממחצית (לוח I-ב' 2 ודיאגרמה I-11). בהתפתחות על פני השנה נרשמו מגמות מנוגדות: יצוא ענפי הטכנולוגיה העילית ירד בעיקר במחצית הראשונה של השנה והתאושש החל מחודש אוגוסט; שאר הענפים, שבהם העצימות הטכנולוגית נמוכה יותר, שמרו על

יצוא ענפי הטכנולוגיה העילית ירד השנה ב-11%, לעומת עלייה של כ-1% ביצוא הענפים המסורתיים.

יציבות או אף הקטינו את היצוא שלהם במחצית השנייה ביחס למחצית הראשונה - בין השאר, משום שרגישותם לשער החליפין הריאלי גבוהה מזו של ענפי הטכנולוגיה העילית.

יבוא הסחורות נטו לפי נתוני סחר החוץ (ללא אניות, מטוסים ויהלומים) הסתכם השנה בכ-26 מיליארדי דולרים - ב-5% פחות מאשר בשנה הקודמת (לוח I-ב' 4). ירידת היבוא במקביל לירידה ביצוא משקפת אף היא את ההתכווצות בחשבון הסחר של ישראל בשנה הנסקרת. ירידת היבוא, שהקיפה את כל קבוצות הסחורות, נבעה מן ההאטה הכלכלית בארץ ובעולם, ואולי גם מן הפיחות הריאלי. השפעות אלו התבטאו בירידת היבוא של מוצרי צריכה, ובמיוחד של מוצרים בני קיימא (ריהוט ומוצרי חשמל לשימוש ביתי וכלי תחבורה), שיבואם פחת בכ-13%, ושל חומרי גלם ונכסי השקעה (דיאגרמה I-12). מרבית הירידה ביבוא חומרי הגלם התרכזת ביבוא עבור תעשיית המכונות והאלקטרוניקה (11%), המשקפת במידה מסוימת את תעשיות הטכנולוגיה העילית, והיא מוסברת בקשר ההדוק שבין יצוא הענפים האלה ליבוא שלהם, כאמור. עם זאת, הצירוף של העלייה ביבוא מוצרי ההשקעה, בעיקר בענפי הטכנולוגיה העילית, בחודשים האחרונים של השנה הנסקרת והתאוששות היצוא של ענפים אלה עשוי לרמוז על ציפיות לגידול פעילותם בעתיד. ענף האניות והמטוסים תרם 0.4 מיליארד דולרים לירידת היבוא, לאחר שבשנה הקודמת היה בו יבוא גבוה. ירידת היבוא השנה קווצה כמעט במלואה על ידי הגידול של

יבוא חומרי הגלם לתעשיית המכונות והאלקטרוניקה ירד השנה ב-11%, והיבוא של מוצרי הצריכה בני הקיימא ירד ב-13%.

לוח I-ב'-4
יבוא הסחורות לפי קבוצה (נטו),
1998 עד 2002 (אחוזים)

השינוי במחיר	ההתפלגות	היצוא	שיעורי השינוי הכמותיים					
			2002	2001	2000	1999	1998	
(מיליוני דולרים)								
-0.2	100.0	32,557	-0.4	-7.2	15.0	13.4	-5.8	סך כל היבוא
-0.2	78.4	25,521	-5.0	-6.1	17.1	5.9	-2.0	סך כל היבוא ללא אניות, מטוסים ויהלומים
-0.4	69.0	22,469	-5.5	-5.4	12.5	4.9	-0.1	סך כל היבוא ללא אניות, מטוסים, יהלומים וחומרי אנרגיה
0.1	13.3	4,335	-6.9	3.5	13.8	2.0	0.0	מוצרי צריכה
-0.9	38.7	12,607	-4.3	-10.3	13.3	1.0	-0.2	חומרי גלם
-0.5	14.9	4,859	-10.9	-15.5	22.9	5.0	7.2	מזה: יבוא לתעשיות המכונות והאלקטרוניקה
2.2	16.9	5,504	-7.0	0.2	9.6	18.5	-0.2	מוצרי השקעה
1.0	9.4	3,052	-1.4	-11.5	65.8	17.2	-20.3	חומרי אנרגיה
-0.2	20.8	6,773	31.1	-18.8	16.5	42.1	-19.7	יהלומים גולמיים ומלוטשים
	0.8	263	-60.6	178.8	-67.3	771.6	-75.0	אניות ומטוסים
	0.1	23	21.5	-17.0	38.6	35.0	355.6	אחר

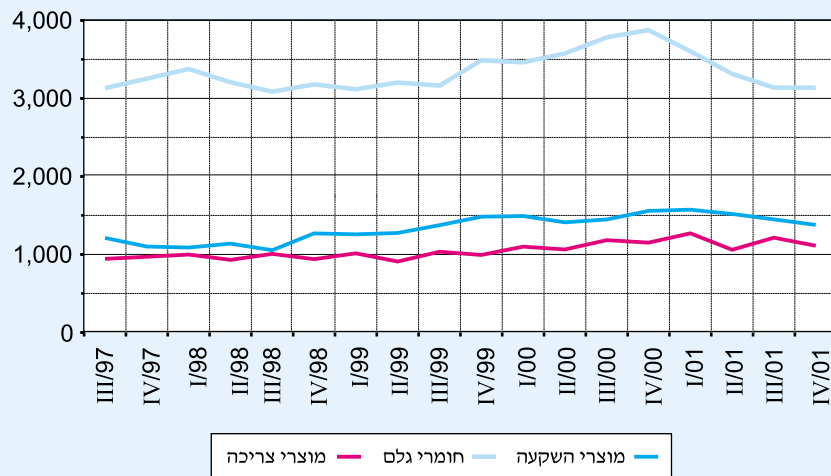
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

1.6 מיליארדי דולרים ביבוא ענף היהלומים, וכתוצאה מכך נותר סך כל יבוא הסחורות של המשק ברמה כמעט זהה לזו של 2001.

בשווי הכספי של יבוא הדלק לא נרשם ב-2002 שינוי של ממש, והוא הסתכם בכ-3.1 מיליארדי דולרים, כמו ב-2001. מחיר הנפט הגולמי, בממוצע שנתי, נותר בשתי השנים כ-25 דולרים לחבית מסוג ברנט. עם זאת, במהלך שנת 2002 הלך ועלה בהדרגה שווי של יבוא הדלק, במקביל למגמת העלייה במחירי הנפט, שהתחזקה מאוד מאז אמצע נובמבר, עם פרוץ המשבר בעיראק והקשיים הפוליטיים בוונצואלה (דיאגרמה I-ב'-13).

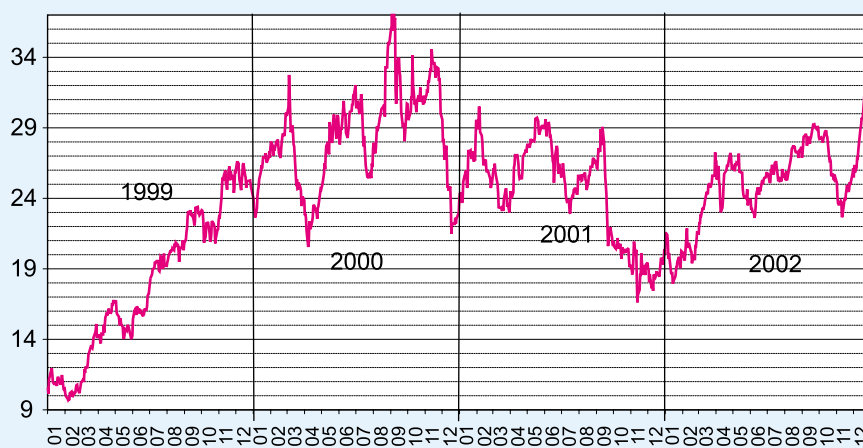
המיסוי הגבוה על חלק מתזקי הדלק בישראל מוטל כסכום קבוע לליטר דלק ואינו תלוי ישירות במחירו הגולמי. לפיכך התנודתיות במחיר הדלק לצרכן נמוכה משמעותית

דיאגרמה I ב'-12
התפתחות מרכיבי היבוא העיקריים, 1997 עד 2002
(מיליוני דולרים)

מוצרי השקעה: ללא אוניות ומטוסים. חומרי גלם: ללא יהלומים ודלק.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

דיאגרמה I ב'-13
מחיר נפט מסוג ברנט, 1999 עד 2002
(דולר לחבית, נתונים יומיים)

המקור: בלומברג, עיבודי בנק ישראל

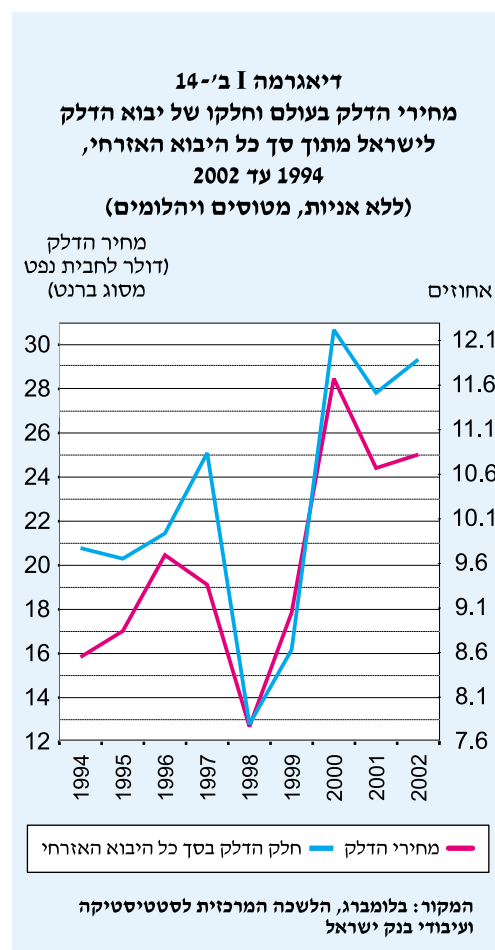
מהתנודתיות במחירי הדלק הגולמי. מצב זה מביא לקשיחות של הביקוש לדלק ביחס למחיר הדלק הגולמי, שכן הביקוש מושפע ממחיר הדלק לצרכן; על השפעה זו מעיד הקשר ההדוק שבין מחירי הדלק הגולמיים לבין חלקו של יבוא הדלק בסך היבוא האזרחי (דיאגרמה I-ב' 14).

3. חשבון השירותים

נמשכה הירידה
ביצוא של חברות
בתחומי טכנולוגיות
המידע.

הגירעון בחשבון השירותים גדל השנה ב-0.4 מיליארד דולרים. עיקר ההרעה הייתה ביצוא של חברות בתחומי טכנולוגיות המידע, הנרשם בסעיף "שירותים אחרים" (לוח I-ב' 5). ההאטה העולמית וירידת הביקוש בעולם למוצרי טכנולוגיות המידע תרמו להמשך הירידה ביצוא של ענפים אלו. שיעור היבוא של חברות אלו ביחס ליצוא נמוך - כ-12% בשנים 2000 ו-2001 - וגם בהשוואה לחברות מקבילות המייצאות סחורות, ועל כן צמצום היבוא בעקבות צמצום היצוא היה אף הוא קטן, דבר שפעל להגדלת הגירעון בסעיף "שירותים אחרים". עם זאת, משקלם של ענפי טכנולוגיות המידע בסך יצוא השירותים ללא תיירות גדל השנה, לאחר

התייצבות בשנה הקודמת, והגיע ל-50% (לוח I-ב' 5, ודיאגרמה I-ב' 15).

לוח I-ב' 5

התפתחות יצוא השירותים של ענפי טכנולוגיות המידע, 1997 עד 2002

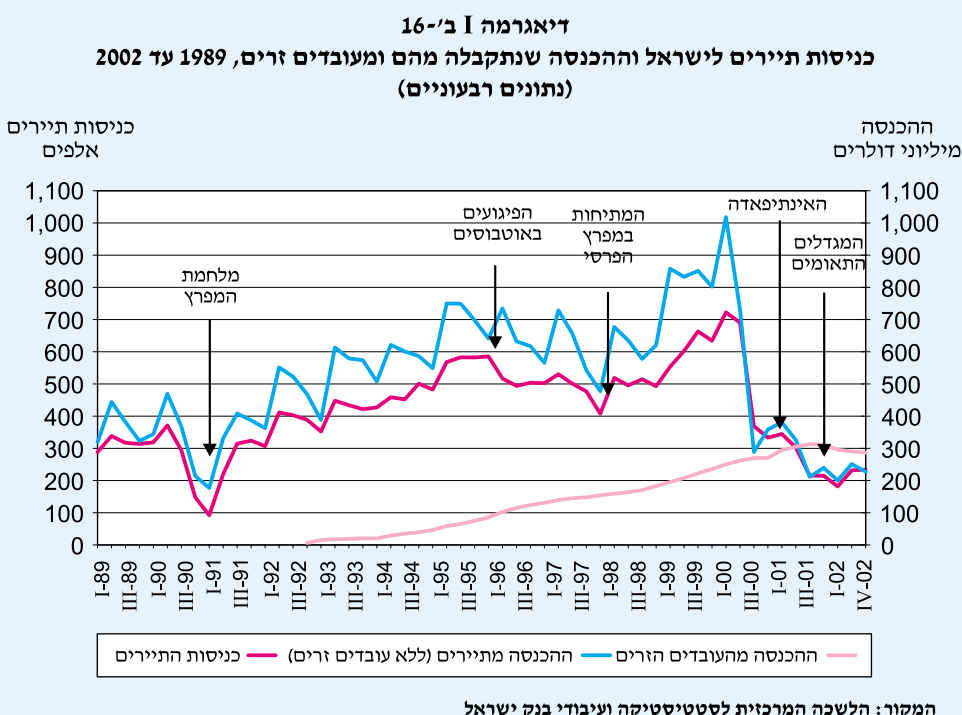
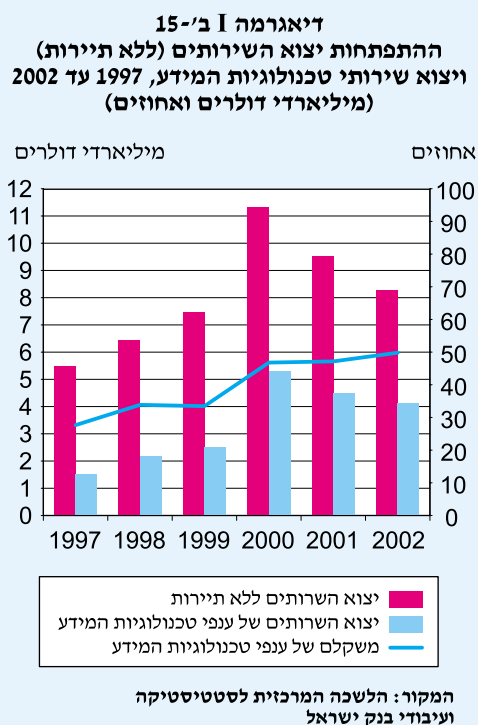
השנה	יצוא השירותים ללא תיירות	יצוא השירותים של ענפי טכנולוגיות המידע	שיעור השינוי השנתי ביצוא ענפי טכנולוגיות המידע	משקל ענפי טכנולוגיות המידע ביצוא השירותים
	(מיליארדי דולרים)		(אחוזים)	
1997	5.5	1.5	-0.5	27.7
1998	6.4	2.2	43.9	33.9
1999	7.5	2.5	14.9	33.5
2000	11.3	5.3	111.8	46.8
2001	9.5	4.5	-15.2	47.2
2002	8.3	4.1	-8.1	49.8

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

למעלה ממחצית
ההכנסות בסעיף
התיירות הן מהוצאות
הקיום של העובדים
הזרים.

ההכנסות מתיירים
הסתכמו השנה ב-0.9
מיליארד דולרים, לעומת
2.8 מיליארדים ב-2000.

סעיף ההכנסות מתיירות כולל גם את
ההכנסות מהוצאות הקיום של העובדים
הזרים. בעקבות הירידה התלולה בתיירות
לישראל מהוות ההכנסות מעובדים זרים
את מרביתו של סעיף התיירות במאזן
התשלומים (דיאגרמה I-ב' 16) - 56%,
לעומת 26% בשנת 1999. הכנסות אלו
נשארו יציבות בשנתיים האחרונות.
הירידה בתיירות לישראל מושפעת
בשנתיים האחרונות (מאז פרוץ
האינתיפאדה) בעיקר מהאירועים
המקומיים, אך גם מאירועי הטרור
הבין-לאומיים. בשנת 2002 נמשכה
הירידה בהכנסות מתיירות: הן פחתו ב-
0.4 מיליארד דולרים, לאחר ירידה של
1.6 מיליארדים בשנת 2001, ורמתן השנה
היוותה 32% מההכנסות בשנת 2000,
שבסופה פרצה האינתיפאדה. הירידה
בכניסות התיירים בשנתיים האחרונות
בהשוואה לשנת 2000 הגיעה ל-64%,
והממוצע הרבעוני של כניסות התיירים

בשנת 2002 (0.2 מיליון) היה הנמוך ביותר מאז שנת 1982, נמוך אף יותר מאשר בשנת 1991 (שנת מלחמת המפרץ); זאת למעט הרביע הראשון, שבו מספר כניסות התיירים היה 0.1 מיליון (דיאגרמה I-ב' 16). הירידה בתיירות לישראל בולטת על רקע העלייה בתיירות העולמית. על פי נתוני ארגון התיירות העולמית (WTO) גדלה התיירות בעולם בשנת 2002 ביחס להיקפה ב-2001 ביותר מ-3%, לאחר ירידה של כ-1% בשנת 2001.

הירידה בהכנסות
מתיירים קוזה על
ידי ירידת ההוצאות
של תיירים ישראלים
בחו"ל.

במקביל לירידה בהכנסות מתיירים פחתו השנה ההוצאות של התיירים הישראלים בחו"ל. האירועים הביטחוניים בארץ ובעולם יחד עם ההאטה הכלכלית תרמו לירידה של 8% במספר היציאות של ישראלים בחו"ל, לאחר יציבות בשנים 2000 ו-2001 ועשור שבו הן גדלו ב-14% בממוצע לשנה.

בשנתיים האחרונות חלו שינויים בולטים במאפייני התיירים המגיעים לישראל ובמקומות האכסון שלהם: ירד משקל הצליינים ומשקל המתאכסנים בבתי מלון, וגדל משקל הבאים לביקור קרובים. שינויים אלו גרמו לשינויים במבנה ההכנסות מתיירות: ירד משקל רכיב ההכנסות מהשהייה בבתי מלון, וירדה ההכנסה הממוצעת מיום שהייה של תייר.

4. חשבון גורמי הייצור

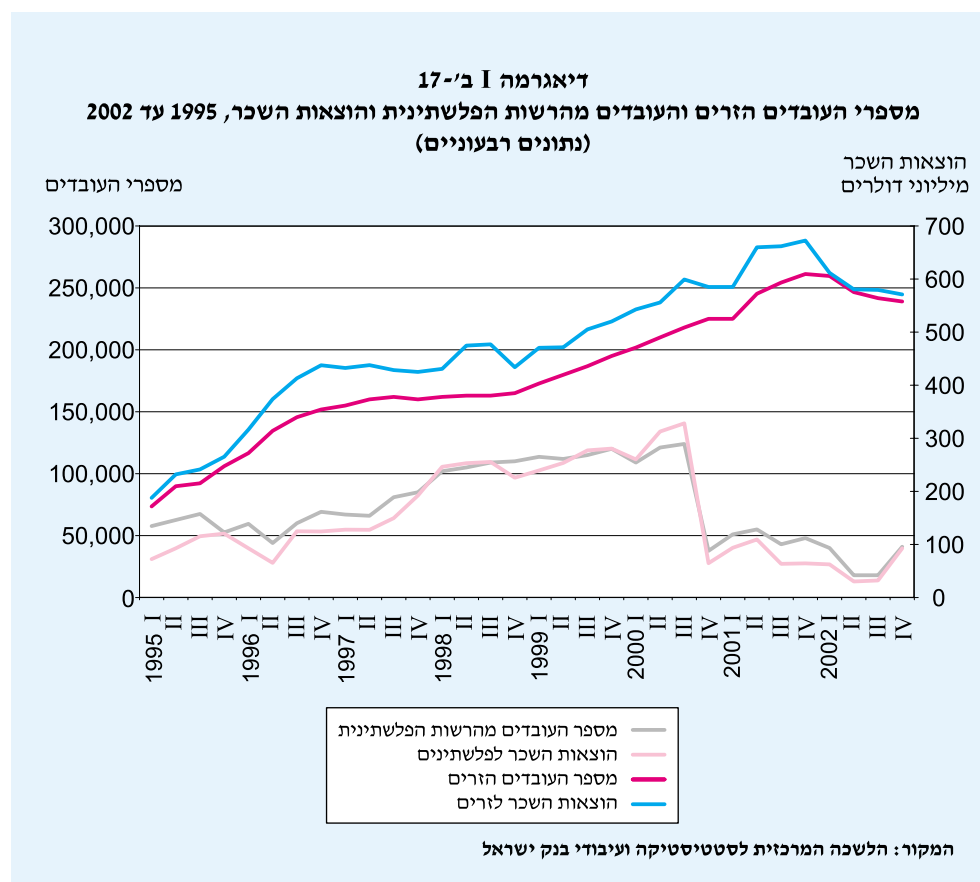
בשני הרכיבים של חשבון גורמי הייצור ירד הגירעון השנה: צמצום הוצאות הריבית והדיבידנד נטו (לרבות רווחים שלא חולקו) הקטין את ההוצאה נטו ב-0.5 מיליארד דולרים, ותשלומי השכר נטו הקטינו אותה ב-0.4 מיליארד נוספים.

ירידת הריבית
הבין-לאומית לא
השפיעה על ההוצאות
נטו. הירידה
בהוצאות הריבית
קוזה על ידי ירידה
בתקבולי הריבית.

בשנתיים האחרונות ירדה הריבית הבין-לאומית. הריבית הבין-בנקאית על פיקדונות לשלושה חודשים (הליביד) ירדה השנה ב-2 נקודות אחוז, לאחר ירידה של 2.75 נקודות אחוז בשנה הקודמת. ירידת הריבית לא הקטינה את ההוצאות המגזר הציבורי נטו, משום שלמעלה מ-80% מהלוואות הממשלה נלקחו בריבית קבועה, ומשום שהירידה בתשלומי הריבית קוזה במלואה על ידי ירידת ההכנסות על יתרות בנק ישראל. גם המגזר הפרטי לא הושפע מירידת הריבית, מפני שהירידה בהוצאות הריבית על מצבת ההתחייבויות (0.7 מיליארד) קוזה כמעט במלואה על ידי ירידה בתקבולי הריבית ממצבת הנכסים (0.6 מיליארד). כל הירידה בהוצאות הריבית על ההתחייבויות השנה נזקפת להשפעת השינוי בריבית, משום שלא חל השנה שינוי ביתרת ההתחייבויות של המגזר הפרטי. לעומת זאת בצד הנכסים פעלו השפעות מנוגדות, והנתון דלעיל הוא תוצאתם: מחד גיסא ירדו ההכנסות מריבית על הנכסים, כתוצאה מירידת הריבית, אך מאידך גדלה יתרת הנכסים ב-4.5 מיליארדי דולרים ותרמה להגדלת ההכנסות מריבית.

היקף תשלומי הדיבידנדים בשנים האחרונות (למעט שנת 2000, שבה היה תשלום חריג של 2.3 מיליארד דולרים) היה יציב - כ-0.7 מיליארד דולרים לשנה - אך תקבולי הדיבידנד גדלו השנה, וכתוצאה מכך נרשם שיפור של 0.5 מיליארד דולרים בתקבולי הדיבידנד נטו.

הוצאות השכר נטו הושפעו מהירידה בשכר העובדים הזרים במונחי דולרים (כתוצאה מפיחות השקל) ומהירידה במספר העובדים משטחי הרשות הפלשתינית (דיאגרמה I-ב' 17). מספר העובדים הזרים, שהוצאות שכרם נכללות בנתוני מאזן התשלומים, נאמד השנה ב-247 אלף - כמו מספרם ב-2001. נתון זה כולל את העובדים הלא חוקיים וגם את העובדים ששוהים בארץ יותר משנה. השיא במספר העובדים הזרים נרשם ברביע הראשון של השנה (כ-260 אלף), ומאז ירד מספרם בכ-20 אלף. הערך הדולרי של שכר העובדים הזרים ירד בכ-9%, עקב הפיחות בשער החליפין של השקל. סך הוצאות

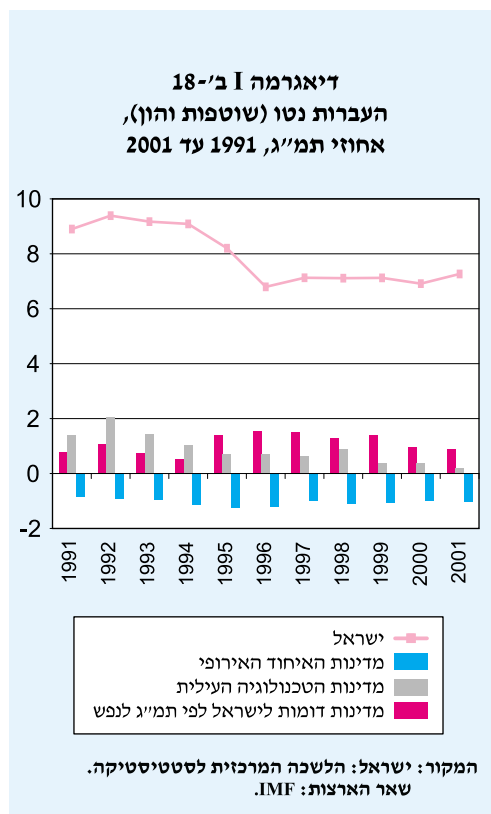
השכר לעובדים הזרים נאמד ב-2.4 מיליארדי דולרים, ולאחר ניכוי מסים והוצאות קיום נותר השנה בידי עובדים אלה, לפי הערכה, סכום של כ-1.0 מיליארד דולרים, המועבר למשפחותיהם בחו"ל. דיווחי הבנקים והחלפנים על השכר של עובדים זרים שהועבר לחו"ל קטנים מן האומדן, ונראה שחלק מהכספים הועברו מחוץ למערכת הבנקאית והחלפנים.

5. ההעברות השוטפות והעברות ההון

היקף ההעברות השוטפות לישראל נטו עלה השנה ב-0.2 מיליארד דולרים, לאחר יציבות בשנים האחרונות. העלייה היא תוצאה של העלייה בהעברות השוטפות נטו של המגזר הציבורי, שקיזזה את הירידה בהעברות נטו למגזר הפרטי בישראל. בשנת 2002 נעצרה מגמת הגידול של ההעברות השוטפות למגזר הפרטי, לאחר עלייה רצופה מאז שנת 1998. מגמה של גידול נרשמה בשנים אלו גם בהעברות השוטפות לחו"ל, ובשיעור גדול יותר. היקפן של ההעברות לחו"ל בשנת 2002 גדל ב-22%, והגיע ל-1.3 מיליארדי דולרים, לעומת 0.5 מיליארד בשנת 1998. גידול ההעברות לחו"ל החל לאחר השלמת הליברליזציה בהוראות הפיקוח על מטבע חוץ ליחידים בשנת 1998, המאפשרת ליחידים להחזיק פיקדונות בחו"ל. ייתכן כי חלק מהעברות אלו השנה הוא העברה לפיקדונות בחו"ל, הקשורה הן להשלמת תהליך הליברליזציה (ולפיוזור הגיאוגרפי של תיק נכסי

נעצרה מגמת העלייה של
ההעברות השוטפות
למגזר הפרטי בישראל.

7 אם כן, העברות אלה ייכללו בחשבון הפיננסי בסעיף ההעברות לפיקדונות בחו"ל.

הציבור) והן לגידול הסיכון של המשק הישראלי בעיני משקי הבית.

לפי שיטת הרישום הנוכחית של הלמ"ס, ההעברות השוטפות אינן כוללות את הכספים שמעבירים העובדים הזרים השוהים בארץ מעל שנה לבני משפחותיהם. העברות אלו נרשמות במאזן התשלומים של ישראל כחלק מהוצאות השכר לעובדים הזרים.

העברות ההון נטו קטנו השנה ב-0.5 מיליארד דולרים. מרבית הירידה (0.3 מיליארד) היא של המגזר הציבורי, ומקורה העיקרי הוא תשלום פיצוי לסין בגין ביטול עסקת מטוס ה"פאלקון". הירידה בהעברות המגזר הפרטי בשנת 2002 לעומת שנת 2001 נבעה מפעולה חריגה בסוף השנה הקודמת, ואילו העברות ההון של המוסדות הפרטיים לא חרגו מהיקפן בשנים האחרונות.

שיעור ההעברות נטו למשק באחוזי תוצר גבוה משמעותית מאשר במדינות בעלות תמ"ג-לנפש דומה לשלנו ובמדינות

בעלות רמת פעילות גבוהה בענפי הטכנולוגיה העליונה, שבהן שיעור ההעברות האלה קרוב לאפס, כפי שמראה דיאגרמה I ב'-18. ההעברות נטו של מדינות האיחוד האירופי הן שליליות ויציבות.

6. מימון הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור

הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור (דהיינו הגירעון בחשבון השוטף ללא העברות שוטפות - להלן: הגירעון) הסתכם השנה, כמו בשנת 2001, ב-8.7 מיליארדי דולרים, וסך המקורות שאינם חוב (העברות והשקעות) שעמדו לרשות משק היה נמוך רק במעט מסכום זה והסתכם ב-8.5 מיליארדי דולרים - ירידה של 2.0 מיליארד דולרים לעומת היקפם בשנה הקודמת (לוח I ב'-6)⁸. אולם בניכוי ההפרשים הסטטיסטיים הותירו המקורות שאינם חוב עודף של 1.7 מיליארדי דולרים מעבר לצורכי המימון של הגירעון. צורכי המימון של הגירעון אינם זהים להיקפו של הגירעון, משום שמהגירעון מנכים את ההפרשים הסטטיסטיים, המשקפים טעויות מדידה הן בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור והן בתנועות ההון. השנה, כמו בשנה הקודמת, היה היקפם של ההפרשים הסטטיסטיים חיובי וגבוה - 1.9 ו-1.6 מיליארדים, בהתאמה - ולכן השפעתם על חישוב צורכי המימון של המשק רבה. (ראו תיבה I ב'-1).

8 נתוני מקורות המימון של השנים הקודמות לא עודכנו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ולכן לא מתאפשרת השוואה נאותה של נתוני 2002 עם נתונים אלה.

לוח I-ב' 6

המקורות למימון הגירעון בחשבון הסחורות והשירותים, 1998 עד 2002

(מיליוני דולרים)

2002	2001	2000	1999	1998	
-8,684	-8,683	-7,545	-8,355	-7,527	1. הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור
1,920	1,631	-2,604	-770	1,208	2. ההפרשים הסטטיסטיים $(2 = -1 - 4 + 6)$
6,764	7,052	10,148	9,125	6,319	3. הצורך במימון $(3 = -[1 + 2])$
5,954	6,796	10,712	10,143	8,199	4. סך כל מקורות המימון $(4 = 4.1 + 4.2)$
8,481	10,516	12,888	10,939	8,598	4.1 העברות והשקעות
6,700	7,080	6,924	6,884	6,657	4.1.1 העברות שוטפות והעברות הון נטו
1,781	3,436	5,964	4,055	1,942	4.1.2 השקעות ישירות והשקעות פיננסיות במניות
-2,527	-3,720	-2,176	-796	-399	4.2 נטילת חוב נטו ² (הלוואות ³ ופיקדונות)
1,717	3,464	2,740	1,814	2,279	5. עודף המקורות מהעברות ומהשקעות $(5 = 4.1 - 3)$ (=השינוי הנגזר בחוב החיצוני נטו ² $[4.2 - 6]$)
-810	-256	564	1,018	1,880	6. העלייה ביתרות בנק ישראל ² ($6 = 5 + 4.2 - 4 - 3$)

1. ההפרשים הסטטיסטיים מופחתים מהגירעון לצורך חישוב הצורך במימון, מכיוון שהם משקפים טעויות מדידה הן בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור, והן בתנועות ההון. ככל הנראה היקף הגירעון היה שונה מתוצאות המדידה וכן היו למשק מקורות מימון שלא אותרו.

2. ללא הפרשי שערים ורווחי הון.

3. אשראי ואיגרות חוב.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

ההעברות השוטפות והעברות ההון, שהסתכמו השנה ב-6.7 מיליארדי דולרים, כיסו לבדן את כל צורכי המימון של המשק. לפיכך, אף שההשקעות הישירות וההשקעות במניות עמדו השנה על כמחצית מהיקפן בשנה הקודמת והסתכמו ב-1.8 מיליארד דולרים, הן היוו מקורות עודפים למשק. מקורות אלו אפשרו הקטנה של החוב החיצוני נטו.

הממשלה, הפועלת במנותק מהמגזר הפרטי, מממנת חלק מגירעונה על ידי העברות שוטפות, רובן המכריע מענקים מממשלת ארה"ב, אשר קובעים למעשה את היקפו של היבוא הביטחוני ויוצרים את הקשר שבין הגירעון בחשבון הסחורות לבין מקורות מימונו. למרות קשר זה נוצר לממשלה - כתוצאה מתשלומי הריבית על החוב - גירעון בחשבון השוטף, שהיקפו הממוצע בארבע השנים האחרונות היה כ-0.7 מיליארד דולרים, והוא מתקזז עם הכנסות בנק ישראל על יתרות מטבע החוץ. העודף בחשבון השוטף של המגזר הציבורי לאורך שנים נובע מהעובדה שבמאזן התשלומים נרשמות בהעברות הממשלה גם

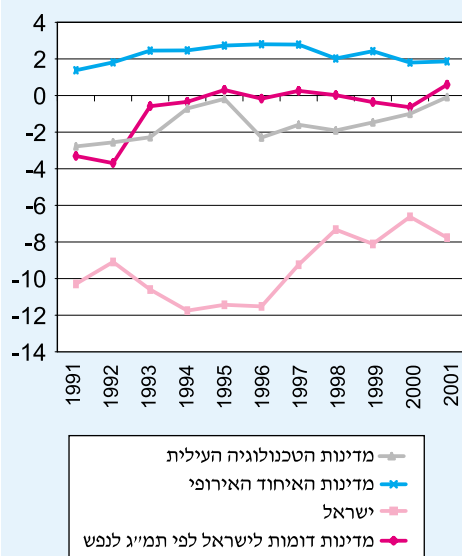
צורכי המימון של הגירעון כוסו על ידי ההעברות השוטפות.

עודף המקורות של המגזר הציבורי נובע מהעברות שוטפות של המוסדות האומיים ושל מוסדות ממשלתיים ללא כוונת רווח.

העברות שוטפות והעברות הון למוסדות הלאומיים ולמלכ"רים ממשלתיים.

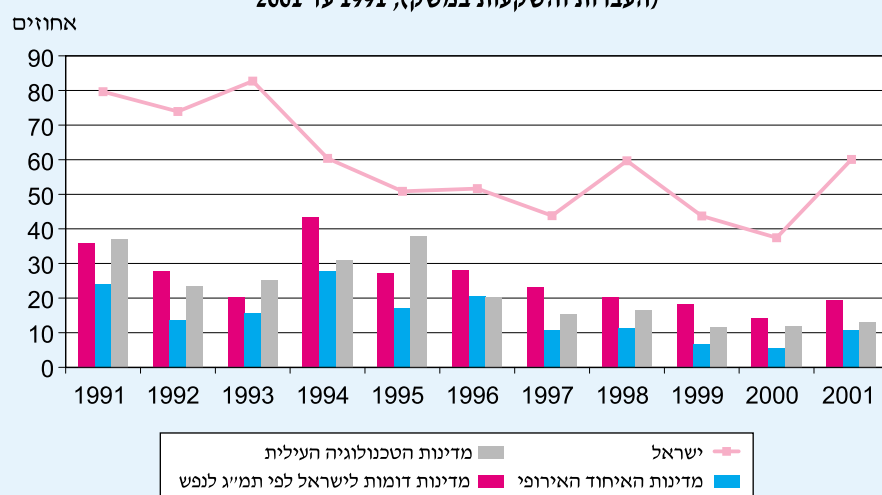
מבחינת הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור באחוזי תוצר יש פער בולט בין ישראל לבין קבוצות השוואה שונות: כפי שניתן לראות בדיאגרמה I-ב' 19, הגירעון בישראל הוא, באופן יציב, מעל 8% תמ"ג, ואילו ממוצעי קבוצות ההשוואה אינם עולים על 2%. ואולם ישראל ייחודית גם במקורות למימון הגירעון וגם בקשר שבין הגירעון של המגזר הציבורי לבין ההעברות השוטפות שלו, שהיקפן משפיע, כאמור, על היבוא הביטחוני. הגירעון הטעון מימון ממומן בישראל לאורך שנים בעיקר מהעברות שוטפות ומהעברות הון, שבהיקפן ישראל יוצאת דופן. (ראו לעיל, סעיף 5.) משקלן של העברות אלו למשק הישראלי בסך המקורות למימון הגירעון בולט בהשוואה למדינות אחרות, שביניהן השונות בתחום זה אינה רבה (דיאגרמה I-ב' 20). מצב מיוחד זה של ישראל גורם לתלות בגורמים חיצוניים, ובפרט בסיוע מארה"ב.

דיאגרמה I-ב' 19
הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור, אחוזי תמ"ג, 1991 עד 2001

הגירעון בחשבון הסחורות השירותים וגורמי הייצור הוא הגירעון בחשבון השוטף בניכוי העברות שוטפות והעברות הון נטו.
המקור: ישראל: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
שאר הארצות: IMF.

דיאגרמה I-ב' 20
היחס בין ההעברות למשק לבין סך המקורות למימון הגירעון (העברות והשקעות במשק), 1991 עד 2001

המקור: ישראל: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. שאר הארצות: IMF.

תיבה I-ב'-1

ההפרשים הסטטיסטיים

ההפרשים הסטטיסטיים היו השנה גבוהים ב-0.3 מיליארד דולרים מאשר בשנה הקודמת והסתכמו ב-1.9 מיליארדי דולרים. הפרשים אלה משקפים טעויות מדידה הן בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור והן בתנועות ההון. כאשר ההפרשים הסטטיסטיים חיוביים, כמו השנה, משמעותם היא או שהיקף הגירעון היה נמוך מהנמדד, או שהיה למשק יבוא הון אשר לא נרשם.

גידול ההפרשים הסטטיסטיים החל בישראל במחצית השנייה של שנות התשעים. תופעה זו מוכרת במדינות רבות בעולם מאז השנים הראשונות של העשור הקודם. דיאגרמה 1 מציגה את התפתחות ההפרשים הסטטיסטיים בישראל ובכמה מדינות מייצגות: גרמניה, כמייצגת את מדינות האיחוד האירופי; שבדיה, כמייצגת מדינות דומות לישראל לפי התוצר לנפש; אירלנד, כמייצגת מדינות בעלות משק פתוח ורמת פעילות גבוהה בענפי הטכנולוגיה העילית¹.

ניתן לחלק את התקופה כולה בדיאגרמה לשתי תת-תקופות עיקריות: הראשונה עד תחילת שנות התשעים והשנייה מ-1991 עד סוף התקופה. ממוצע ההפרשים של ישראל היה שלילי בתקופה הראשונה והוא הפך לחיובי בשנייה. במדינות ההשוואה שיעור הגידול של הממוצע בין התקופות היה קטן יותר. עם זאת, סטיית התקן של ההפרשים הסטטיסטיים בתקופה השנייה בישראל גדלה בכ-120%, אולם היא לא הייתה גדולה משמעותית מאשר במדינות המייצגות.

גידול ההפרשים הסטטיסטיים בעולם יכול לנבוע מכמה סיבות: (1) ההיקף הגדול של תנועות ההון בעשור האחרון והדרכים שבהן נעשות העברות ההון מקשים יותר ויותר על רישומן המדויק; (2) אין אחדות בין כל המדינות לגבי צורת הרישום של נכסים פיננסיים נגזרים או עסקאות הכוללות רכיבים מיוחדים; (3) קיומן של חברות בין-לאומיות והעברת חלק מתהליך הייצור של חברות במדינות מפותחות לאזורים אחרים בעולם מקשה על הרישום המדויק; (4) תהליכי פתיחת המשקים והסרת חסמים הפכו את הסחר העולמי ליותר חופשי ופחות מפוקח.

גידול התנודות של ההפרשים הסטטיסטיים בישראל נובע כנראה ממספר בעיות מדידה, כדלקמן: (1) לפי כמה אינדיקציות נראה שסעיף הסחורות מוטה כלפי מטה, עקב רישום חסר של יצוא ברשימוני היצוא, או במקרה של עסקאות יצוא מתמשכות; (2) יש אינדיקציות להטיה כלפי מטה ברישום יצוא השירותים, וייתכן שהתקבולים הכספיים בגין יצוא זה המגיעים למערכת הבנקאות אינם מדווחים נכונה. (3) ייתכן שסעיף ההעברות השוטפות (לארץ ולחוץ) כולל תנועות הון שאינן מדווחות, ואולי גם פעילות בחשבון השירותים; (4) הלשכה

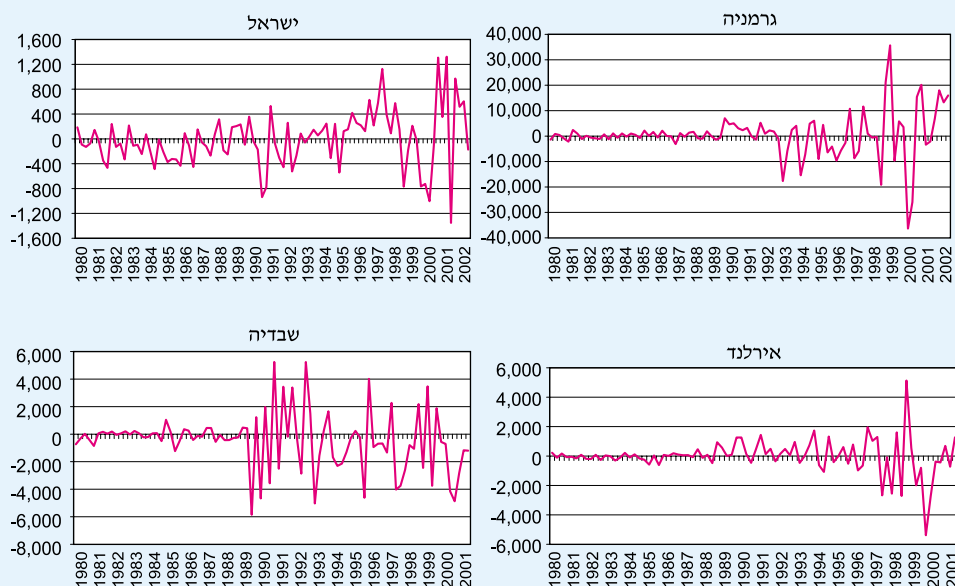
1 המדינות שנבחרו מייצגות מדגם של 45 מדינות. הנתונים נלקחו מהדוחות הסטטיסטיים של ה-IMF (IFS, Jan 2003).

המרכזית לסטטיסטיקה, באומדן ההכנסות מתיירות, אינה עושה שימוש בדיווחים על תנועות של כספים מתיירים, שמתקבלים ממערכת הבנקאות והחלפנים. דיווח זה גבוה בהרבה מהיקף ההכנסות מתיירות לפי האומדן של הלשכה, וייתכן שהוא כולל הכנסות שסווגו בטעות בחשבון התיירות במקום בחשבון השירותים או בחשבון הפיננסי.

גודלם של ההפרשים הסטטיסטיים בשנים האחרונות מקשה על הבנת מאזן התשלומים כמכלול. הדבר מתבטא במיוחד כשמנסים להסביר את מקורות המימון של הגירעון בחשבון הסחורות, השירותים וגורמי הייצור. ההפרשים הסטטיסטיים משקפים, כאמור, טעויות הן בחשבון השוטף והן בחשבון ההון, ואין אפשרות להקצות אותם בין שני סעיפים אלה. לכן, לצורך חישוב היקף הגירעון הטעון מימון מופחתים הפרשים אלו במלואם מהגירעון, ובגלל גודלם בשנים האחרונות מתקבל נתון נמוך מדי של הגירעון הטעון מימון. לפי תוצאה זו לא היו למשק בעיות בסיפוק צורכי המימון, שכן היקף ההעברות השוטפות הספיק לכל צורכי המימון².

דיאגרמה 1

סעיף ההפרשים הסטטיסטיים במאזן התשלומים, 1980 עד 2002
(נתונים רבעוניים, מיליוני דולרים)

המקור: ישראל: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. שאר הארצות: IMF.

2 כך, לדוגמה, אם כל ההפרשים הסטטיסטיים משקפים טעות בחשבון השוטף, הגירעון הטעון מימון הוא 6.8 מיליארדי דולרים, ומקורות המימון והשינוי בחוב החיצוני הוא כפי שהוצג לעיל בסעיף 6. לעומת זאת, אם כל ההפרשים הסטטיסטיים משקפים טעות בחשבון הפיננסי, למשל בסעיף החוב והפיקדונות, היה מתקבל כי החוב החיצוני לא ירד אלא גדל בעוד 0.2 מיליארד דולרים.

